

ESM: Een onzichtbare handicap

Teamvoorlichting ESM voor het regulier Primair en Voortgezet Onderwijs

Leraren in het regulier onderwijs vinden ESM moeilijk te onderkennen. Veel diensten Ambulante Begeleiding zoeken goed voorlichtingsmateriaal over ESM. Wil voorlichtingsmateriaal het effect hebben dat het beoogt, moet het qua inhoud, vorm, maar ook proces van aanbieden aan een aantal voorwaarden voldoen. Rob Zwitserlood is met een aantal collega's van Auris Dienstverlening in Houten op zoek gegaan naar die voorwaarden en heeft op basis hiervan voorlichtingsmateriaal ontwikkeld.

ROB ZWITSERLOOD

Inleiding

Leerlingen met ernstige spraak/taalmoeilijkheden vormen de grootste groep leerlingen binnen het cluster 2 onderwijs. Meer dan de helft van deze leerlingen bezoekt het regulier onderwijs met ondersteuning door ambulante begeleiding. Vergeleken met de andere doelgroepen binnen cluster 2 heeft de ambulante begeleider voor leerlingen met ESM maar weinig kwalitatief goed voorlichtingsmateriaal tot zijn beschikking. Auris Dienstverlening wil met deze teamvoorlichting ESM voor het regulier onderwijs geschikt voorlichtingsmateriaal over ernstige spraak/taalproblemen bieden. We menen dat het voor de professionals in cluster 2 interessant is om kennis te nemen van het proces en onze afwegingen bij het maken van deze voorlichting ESM. Wij hopen dat door onze teamvoorlichting ESM deze kwetsbare groep kinderen meer aandacht krijgt binnen het reguliere onderwijs.

Een onzichtbare handicap

We hebben gekozen voor de benadering: *ESM: Een onzichtbare handicap*. In tegenstelling tot de leerlingen met autisme spectrumstoornissen en leerlingen met een auditieve handicap vallen de leerlingen met ESM vaak niet erg op. Leerlingen met ASS vallen op door hun gedrag en leerlingen met auditieve handicaps door hun apparatuur en het gebruik van gebaren. Kinderen met ESM vertonen vaker teruggetrokken gedrag en krijgen binnen het regulier onderwijs niet altijd de aandacht die ze verdienen. Tijdens een forumdiscussie op de Siméa studiedag voor ambulante begeleiders in december 2008 verwoordde een voorzitter van een samenwerkingsverband Weer Samen Naar

School (WSNS) de geringe aandacht binnen het regulier onderwijs voor leerlingen met ESM als volgt: “Wij zoeken vooral hulp bij kinderen met externaliserende/opvallende problematiek. We zijn eigenlijk nog niet zo ver dat we ook gefocust zijn op de meer stille, teruggetrokken kinderen met internaliserende problematiek. Daar moeten we de komende tijd zeker meer aandacht aan gaan besteden”.

ERNSTIGE SPRAAK/TAALPROBLEMEN

WORDEN GEMAKKELIJK VERKEERD

GEÏNTERPRETEERD

Ernstige spraak/taalproblemen worden ook gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd. De ambulante begeleider krijgt wel eens de vraag: “Die kinderen met ESM, zijn die niet ook gewoon een beetje dom?” Paul van Geert zegt er het volgende over: “De meeste kinderen met ESM vertonen wel bepaalde cognitieve tekortkomingen, maar die zijn echter beduidend minder ernstig dan hun taalstoornis. Overigens hebben kinderen met ESM de schijn tegen: hun gestoorde taalgebruik kan gemakkelijk geïnterpreteerd worden als een aanwijzing voor een gestoorde cognitie. Op grond van het feit dat deze kinderen geen opvallende zintuiglijke of sociale beperkingen vertonen kan de verkeerde en schadelijke conclusie worden getrokken dat hun problematische taalontwikkeling de uitdrukking vormt van een cognitieve achterstand”.

De ambulante begeleider hoort ook wel de opmerking: “U komt voor deze leerling met taalproblemen, maar ik heb nog drie andere leerlingen in de groep waar ik veel meer problemen mee heb”.

Wat is een goede voorlichting?

Voorlichting is een bewuste en doelgerichte communicatievorm, speciaal gericht op informatieoverdracht. De ontvanger moet deze informatie kunnen verwerken en toepassen. Het hoofddoel van voorlichting is natuurlijk het geven van informatie. Een goede voorlichting is echter ook educatief en beoogt een gedragsverandering. Je vertelt je verhaal niet voor niets, je verwacht dat mensen er iets mee gaan doen. Het staat de ontvanger vrij om zijn gedrag aan te passen naar aanleiding van informatie uit een voorlichting, maar door goede informatie te geven, probeer je de ontvanger te helpen bij een gedragsverandering.

De literatuur over voorlichten geeft veel informatie over aspecten waar een goede voorlichting aan moet voldoen. Allereerst moet degene die voorlichting geeft, zich daarin hebben bekwaamd. Hij dient over voldoende theoretische kennis van het onderwerp en over de benodigde gespreks-

en presentatievaardigheden te beschikken. Het taalgebruik van de voorlichting moet ook afgestemd zijn op het publiek. Vaktermen en moeilijk taalgebruik moeten zo veel mogelijk vermeden worden. Een belangrijke voorwaarde voor een succesvolle voorlichting is het tweerichtingsverkeer. De voorlichter moet openstaan voor de ontvangers, zodat zij open kunnen staan voor de boodschap van de voorlichter. Een interactieve opzet zorgt ervoor dat het geen monoloog wordt en de ontvanger alleen maar luistert. Even belangrijk is de vorm waarin de informatie wordt gepresenteerd. Gemiddeld genomen onthouden mensen 10% van wat ze lezen, 30% van wat ze zien, 50% van wat ze horen en zien, en 80% van wat ze zelf zeggen. Herhaling van de boodschap is ook belangrijk om ervoor te zorgen dat de boodschap beklijft.

Vormgeving van de voorlichting ESM

Bij Auris Dienstverlening was al veel ervaring opgedaan met een teamvoorlichting over leerlingen met ASS. Wij hebben dan ook kunnen putten uit de ervaringen in het gebruik van deze teamvoorlichting. De voorlichting bestaat uit een combinatie van dia's, videofragmenten van kinderen en jongeren met ESM, een toelichting door de ambulante begeleider en expliciete betrokkenheid en bijdrages van de luisteraars ten aanzien van het kind waar de voorlichting om draait.

Bij het maken van de voorlichting was ons streven om alle eerder genoemde aspecten van goede voorlichting te benutten. Wij hebben drie doelstellingen voor de voorlichting geformuleerd. Ten eerste willen we schoolteams meer inzicht geven in de problematiek van kinderen met ESM. Het tweede doel is meer begrip te kweken bij leerkrachten voor kinderen met ESM in het reguliere onderwijs. Tenslotte willen we door de voorlichting de rol en positie van ambulante begeleiders in het regulier onderwijs versterken.

In principe zijn ambulante begeleiders goed getraind in gespreksvaardigheden. De presentatievaardigheden komen bij Auris aan bod in een verplichte training die deel uitmaakt van het voorlichtingspakket.

WE WILLEN MEER BEGRIP KWEKEN VOOR

KINDEREN MET ESM BIJ LEERKRACHTEN

IN HET REGULIER ONDERWIJS

We passen het taalgebruik aan de doelgroep aan en spreken daarom niet over termen als lexicaal-semantic en morfosyntactische kennis, maar we gebruiken de termen woordenschat, zinsbegrip, woordvorming en zinsbouw.

Er zijn twee dia's met foto's en quotes van het kind, de ouders of de leerkracht, waar het in de voorlichting om

ESM: EEN ONZICHTBARE HANDICAP

Pijler 2: theorie is de beste praktijk

In de presentatie worden de stoornisgebieden uitgelegd aan de hand van voorbeelden. We hebben gekozen voor een klassieke indeling in de vijf stoornisgebieden: spraak, auditieve verwerking, woordenschat en taalbegrip, woordvorming en zinsbouw, taalgebruik. Via deze indeling konden we het beste ons verhaal kwijt en leerkrachten kennen deze indeling wellicht vanuit de indicatiecriteria cluster 2. We leggen uit dat niet alle leerlingen in al deze gebieden (evenveel) problemen hebben en dat de problematiek ook kan verschuiven naar mate kinderen ouder worden. Daarnaast besteden we aandacht aan de rol van innerlijke taal, ESM en meertaligheid en ESM op het Voortgezet Onderwijs. De ambulante begeleider legt uit wat de begrippen inhouden, geeft voorbeelden en legt verbanden en laat daarmee zien dat hij over veel kennis en expertise over spraak/taalontwikkeling en spraak/taalproblemen beschikt.

Wellicht is niet iedere ambulante begeleider direct in staat om de juiste theoretische achtergrond te pakken. Daarvoor zijn in de reader bij de voorlichting bij ieder onderwerp literatuursuggesties opgenomen, zodat de ambulante begeleider zich hierin kan bekwamen.

LEERKRACHTEN KUNNEN VAAK GOEDE OPLOSSINGEN BEDENKEN

Pijler 3: de betekenis voor het kind staat centraal

We willen meer begrip kweken voor kinderen met ESM. Daarom hebben we bewust gekozen om niet de leerkracht, maar het kind centraal te stellen. Na elke dia over een stoornisgebied volgt een dia over de betekenis van die problemen voor het kind. We hanteren daarbij de driedeling communicatie/participatie, leren en gedrag. Deze dia komt dus als een soort mantra vijf keer terug. Hiermee willen we bereiken dat mensen met een 'ESM-bril' gaan kijken. Wat betekent het voor je als je deze problemen hebt? Spraak/taalproblemen hebben natuurlijk vaak gevolgen voor de leerontwikkeling. Dat beseffen leerkrachten zich meestal wel. De relatie met communicatie, participatie en gedrag ligt voor hen vaak wat minder voor de hand. In de voorlichting geven we geen adviezen, maar vragen we de deelnemers aan het eind: "Als je dit nu weet over ernstige spraak/taalproblemen, wat heeft een leerling met ESM dan van jullie nodig?" Dit is de start van de discussie met en in het team. Het is onze ervaring dat leerkrachten vaak goede oplossingen kunnen bedenken. De ambulante begeleider kan dan helpen om die oplossingen te concretiseren en te realiseren. Deze discussie is meestal niet afgerond na vijftien minuten. Dat hoeft ook niet. De deelnemers zijn in beweging gekomen en dat is een mooie start voor de ambulante begeleiding.

Invoering en ervaringen

Tijdens het maken van de voorlichting hebben we veel advies gevraagd aan collega's en onze ideeën getoetst. Toen het materiaal klaar was, is de proefversie in een try-out uitgeprobeerd op tien scholen voor Primair Onderwijs en Voortgezet Onderwijs. De ervaringen uit de try-outs waren overwegend zeer positief. Er was veel interactie tijdens de presentatie en de slotdiscussie. Leraren in het voortgezet onderwijs vinden het boeiend om ook jonge kinderen met spraak/taalproblemen te zien. Leerkrachten in het basisonderwijs zien de impact van spraak/taalproblemen op latere leeftijd. De deelnemende scholen beoordelen de voorlichting als kwalitatief goed, verhelderend en indrukwekkend. Ze weten nu meer en zien en horen meer. Bij de presentaties komen er ook vragen en weerstanden naar boven. Mensen vragen zich af of deze kinderen niet beter af zijn in het speciaal onderwijs of voelen zich overbelast en zijn bang dat ze niet voldoende hulp kunnen bieden. Het is goed dat deze vragen en weerstanden aan bod komen.

Alle ambulante begeleiders en gezinsbegeleiders van Auris zijn inmiddels getraind in het geven van de voorlichting. Het omgaan met deze vragen en weerstanden is een belangrijk deel van de training. De ambulante begeleiders krijgen op de deelnemende scholen nu vaker vragen over spraak/taalproblematiek en consultatieaanvragen voor niet geïndiceerde leerlingen. Hun rol is duidelijker en ze zijn een bekend gezicht op de school. De ambulante begeleiders merken dat er meer begrip is voor de impact van de ESM-handicap en de zorgen van ouders.

Gebruikservaringen en mogelijke toepassingen

Het oorspronkelijke doel van *ESM: Een onzichtbare handicap* is voorlichting geven over geïndiceerde kinderen met ESM in het regulier onderwijs. Het pakket is echter ook goed bruikbaar om leerkrachten spraak/taalproblemen beter te leren signaleren. Het materiaal is geschikt voor scholing van nieuwe medewerkers binnen het ESM-onderwijs. Daarnaast kan ook gedacht worden aan pedagogische academies, opleidingen speciaal onderwijs, logopedieopleidingen en andere opleidingen in de gezondheidszorg. Ouders vinden het materiaal zeer geschikt voor ouderbijeenkomsten.

Als u belangstelling heeft voor de teamvoorlichting ESM kunt u contact opnemen met: dienstverleninghouten@auris.nl

Informatie over de auteur:

Rob Zwitserlood is taalkundige en logopedist. Hij is werkzaam bij de Koninklijke Auris Groep, eerst als logopedist en ambulante begeleider, nu als onderzoeker en beleidsmedewerker bij de afdeling O&O. E-mail: r.zwitserlood@auris.nl